

Mottagare:

Folkpensionsanstalten

Outi Antila, generaldirektör

Mikko Toivanen, chef, Kompetenscentret för arbets- och funktionsförmågeärenden

Avsändare:

Språknämnden för finländska teckenspråk (står under Institutet för de inhemska språken)

STÄLLNINGSTAGANDE

Följderna av att avskaffa teckenspråkig relätolkning

FPA:s nya riktlinjer

FPA meddelade 8.4.2020 att de utökar valmöjligheten av tolkade språk i tolktjänst för personer med funktionsnedsättning. I fortsättningen kan också andra språk än finskt teckenspråk, finlandssvenskt teckenspråk, finska eller svenska vara tolkningsspråk. Språknämnden för finländska teckenspråk (Teckenspråksnämnden) upplever detta som en utmärkt förnyelse. Samtidigt klargjorde FPA en begränsning som gäller relätolkning: **”Tolktjänsten ordnas inte i fortsättningen heller som relätolkning, utan motiveringen till användning av två eller flera tolkar måste ha samband med innehållet i beställningen (uppdragets kravnivå eller längd)”**.

Med relätolkning avses tolkningen via ett tredje språk. En tolk kan exempelvis tolka från ryskt teckenspråk till finskt teckenspråk och en annan tolk från finskt teckenspråk till finska. Tolkningen fungerar på motsvarande sätt i motsatt riktning.

Teckenspråksnämnden anser att FPA:s beslut att inte erbjuda relätolkning, avsevärt försämrar tolkanvändarnas möjlighet att välja den tolk (de tolkar) vars kunskaper motsvarar tillfällets kravnivå. Därtill gör beslutet det omöjligt för döva tolkar att utöva sitt yrke på lika grunder som hörande tolkar. Både nu och framöver kan döva tolkar enbart arbeta med upprepande tolkning för dövblinda (där tolkarna, på ett lämpligt avstånd, upprepar vad som tecknats eller använder taktilt teckenspråk).

I lagen om tolkningstjänst för handikappade personer (§ 10) uppges följande: **”Vid krävande tolkningstillfällen kan tjänsten ordnas så att två eller flera tolkar anlitas”**. FPA:s beslut att utesluta relätolkning som ett alternativ för ett krävande tolkningstillfälle, har ingen grund i lagstiftningen och beslutet är därmed både obegripligt och fullständigt ohållbart.

Varför behövs döva tolkar?

Den fyraåriga yrkeshögskoleexamen för tolkar har hittills avlagts av sju döva personer med finskt teckenspråk som modersmål. Därtill avlägger ytterligare två döva personer som bäst sin examen. Bland dessa personers språkkunskaper finns utöver finskt teckenspråk och finska, också bland annat engelska samt finlandssvenskt, svenskt och amerikanskt teckenspråk. På sitt eget modersmål har döva tolkar insyn i språkets varierande uttrycksformer och stilnivåer (register) och kan använda sig av uttrycks sätt som bäst lämpar situationen. Den döva tolken har också personliga upplevelser och erfarenheter av vad det innebär att leva som döv, vilket utgör en användbar resurs i samband med tolkning. Döva tolkar med finlandssvenskt teckenspråk som modersmål finns tyvärr inte.

Majoriteten hörande tolkar har inlett sina studier i teckenspråk som en del av den (numera) fyraåriga tolkutbildningen. Fyra år är en kort tid att lära sig ett nytt språk speciellt då språkstudierna sker parallellt med studierna i tolkning. Språkkunskaperna bland de nytexaminerade tolkarna är inte jämförbara med modersmålsanvändares kunskaper och ofta behärskar nytexaminerade inte språkets olika register. I branschen finns å andra sidan också exempel på hörande tolkar med starka språkkunskaper och utmärkta tolkningsfärdigheter. En del tolkar är därtill uppvuxna i teckenspråkiga familjer och teckenspråket kan därmed utgöra deras modersmål (coda-tolkar). Trots detta är det enbart livet som döv, i ett samhälle som domineras av ett talat språk, som ger upphov till de specifika kommunikativa och interaktiva drag som teckenspråkiga döva använder sinsemellan. Utöver traditionella språkkunskaper omfattar kommunikationen också förmågan att använda kroppen, gester och blicken på ett sätt som är utmärkande för döva.

På grund av ovannämnda skäl kan uttryckligen en döv tolk erbjuda den bäst fungerande tolkningen i specifika situationer (som relätolkning med döv–hörande-tolkpar). Dyliga tolktillfällen är till exempel:

- En person har en minnessjukdom eller är ålderstigen eller har en fysisk eller psykisk sjukdom som gör situationen språkligt krävande.
- Personen som använder tolkningstjänsten är ett barn, vars språkbruk ännu inte motsvarar en vuxen persons språk (situationen kan röra sig om till exempel uttryck av åsikt i samband skilsmässa och olika terapier).
- Den döva personen är en teckenspråkig invandrare som behärskar finskt teckenspråk, men som har svårt att följa en hörande tolk vars språk påverkas av strukturer från det finska språket.
- Som en del av de integrationsfrämjande tjänsterna erbjuder kommunerna vanligen ingen undervisning i finskt eller finlandssvenskt teckenspråk, och inte heller i skriften finska eller svenska för döva invandrare. Som en följd av detta finns det ett större behov av relätolkning.
- Ärendet som ska tolkas är språkligt krävande och situationen utmanande (t.ex. tillgodose kundens rättigheter i samband med en studierelaterad examen, vårdnadstvist eller rättegång).

Kvaliteten på tolkningen är alltid bäst då tolken tolkar till sitt eget modersmål. Av denna orsak kan till exempel teckenspråkstolkar med finska som modersmål, i de flesta situationer formulera ett språk som låter naturligt. Då de tolkar till ett, för dem främmande språk, följer meningsbyggnaderna och teckenvalen ofta det finska språkets struktur. Fastän teckenspråkiga är vana att se teckenspråk

som genomsyras av strukturer från talade språk, kan det vara tungt och utmanande och i vissa fall obegripligt.

För att klargöra vardagen för många döva kan man som jämförelse ta en situation som att en nyhetsändning om Brexit på BBC genomförs som en simultantolkning av en person som avlagt en fyraårig examen i engelska som främmande språk. Sändningen skulle sannolikt innehålla både språkliga och kulturella missar och valet av tolkning skulle skapa bestörtning bland de engelskspråkiga åhörarna. Likt BBC:s engelskspråkiga åhörare, önskar också teckenspråkiga döva i Finland att få information som är framställd av en modersmålsanvändare. För en teckenspråkig innebär detta att man slipper de ständiga ansträngningarna att försöka förstå metaforer och djupare betydelser i det tolkade språket. I form av relätolkning kan en döv tolk producera information på modersmålsnivå (se till exempel Stone 2009).

Utöver tidigare nämnda språkkunskaper har varje döv tolk dessutom andra färdigheter och individuella kunskaper som de ålagt sig vid sidan om tolkyrket. Som helhet bär de på värdefull kunskap som krävs för att tolkningstjänsten för handikappade personer ska uppfyllas i alla lägen.

Lagstiftning som rör frågan

Tolkningstjänsten för handikappade personer är en subjektiv rätt och tolkningen ska bland annat säkerställa personens självbestämmanderätt.

- Lag om patientens ställning och rättigheter (785/1992)
  - 6 § Patientens självbestämmanderätt

Vården och behandlingen skall ges i samförstånd med patienten. Om patienten vägrar ta emot en viss vård eller behandling, skall den i mån av möjlighet och i samförstånd med honom ges på något annat sätt som är godtagbart från medicinsk synpunkt. [...]

- 7 § Minderåriga patienters ställning

En minderårig patients åsikter om en vård- eller behandlingsåtgärd skall utredas, om det med beaktande av patientens ålder eller utveckling är möjligt. Vården av en minderårig patient skall ske i samförstånd med patienten, om han med beaktande av ålder eller utveckling kan fatta beslut om vården. [...]

- Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000)
  - 8 § Självbestämmanderätt och medbestämmande

När socialvård lämnas skall i första hand klientens önskemål och åsikt beaktas och klientens självbestämmanderätt även i övrigt respekteras.

Klienten skall ges möjlighet att delta i och påverka planeringen och genomförandet av de tjänster som tillhandahålls klienten. Detsamma gäller andra åtgärder som ansluter sig till den socialvård som ges klienten. Klientens sak skall behandlas och avgöras med hänsyn i första hand till klientens intresse. [...]

När tolkningstjänst ordnas ska serviceanvändarens önskemål och behov beaktas.

- Lag om tolkningstjänst för handikappade personer (133/2010)
  - 10 § Ordandet av tolkningstjänst

[...] När tolkningstjänst ordnas ska serviceanvändarens önskemål, åsikter, fördel och individuella behov samt modersmål och kulturella bakgrund beaktas. [...]

Om en döv persons rätt att utöva sitt yrke som tolk:

- Enligt konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (27/2016) ska personer med funktionsnedsättning få utbildning och anställning på lika grunder. Döva personer har utbildat sig till tolkar, men genom beslutet om relätolkning fråntar FPA de döva tolkarna möjligheten att utöva sitt yrke på lika grunder som andra (hörande) tolkar.
  - Artikel 24, punkt 4

För att säkerställa förverkligandet av denna rättighet ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att anställa lärare, även lärare med funktionsnedsättning, som är kunniga i teckenspråk och/eller punktskrift, och för att utbilda yrkeskunniga personer och personal som är verksamma på alla utbildningsnivåer. [...]

- Finlands grundlag (11.6.1999/731)
  - 18 § Näringsfrihet och rätt till arbete

Var och en har i enlighet med lag rätt att skaffa sig sin försörjning genom arbete, yrke eller näring som han eller hon valt fritt. Det allmänna skall sörja för skyddet av arbetskraften.

Det allmänna skall främja sysselsättningen och verka för att alla tillförsäkras rätt till arbete. [...]

- Diskrimineringslag (1325/2014)
  - 5 § Myndigheternas skyldighet att främja likabehandling

Myndigheterna ska bedöma hur likabehandling uppnås i deras verksamhet och vidta åtgärder som behövs för att främja likabehandling. De främjande åtgärderna ska vara effektiva, ändamålsenliga och proportionerliga med beaktande av myndighetens verksamhetsmiljö, resurser och övriga omständigheter. [...]

- 8 § Förbud mot diskriminering

Ingen får diskrimineras på grund av ålder, ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, politisk verksamhet, fackföreningsverksamhet, familjeförhållanden, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller den enskilde som person. Diskriminering är förbjuden oberoende av om den grundar sig på ett faktum eller ett antagande i fråga om personen själv eller någon annan.

Diskriminering som avses i denna lag är förutom direkt och indirekt diskriminering även trakasserier, vägran att göra rimliga anpassningar samt instruktioner eller befallningar att diskriminera.

○ 13 § Indirekt diskriminering

Indirekt diskriminering ska anses förekomma när regler, kriterier eller förfaringsätt som framstår som jämlika kan komma att missgynna någon på grund av en omständighet som gäller honom eller henne som person, om inte regeln, kriteriet eller förfaringsättet har ett godtagbart syfte och medlen för att nå detta syfte är lämpliga och behövliga.

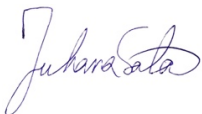
Sammandrag

Teckenspråkig relätolkning erbjuder den enda välfungerande lösningen i särskilda krävande tolkningstillfällen. I dessa situationer ska det vara den döva kundens rätt att välja relätolkning som tolkningsform. På detta sätt kan FPA säkerställa döva personers språkliga och kulturella likvärdighet. Att avskaffa relätolkningen skulle också medföra dramatiska konsekvenser för döva tolkars möjlighet att utöva sitt yrke.

Enligt lagen om tolkningstjänst för handikappade personer (133/2010, 10 §) kan relätolkning betraktas som en möjlig lösning för ett krävande tolkningstillfälle. I enlighet med detta anser Teckenspråksnämnden att FPA:s beslut om att utesluta relätolkning från tolkningstjänsten strider mot lagen.

Teckenspråksnämnden

Jyväskylä 15.5.2020

Juhana Salonen

ordförande

KÄLLOR

FPA:s meddelanden

- Tulkkauspalvelua voidaan järjestää myös muilla kielillä (8.4.2020, video 23.4.2020) https://www.kela.fi/lehdistotiedotteet/-/asset_publisher/S3Q9IK5MESIT/content/vammaisten-tulkkauspalvelua-voidaan-jarjestaa-myo-muilla-kielilla
- Tolktjänst för personer med funktionsnedsättning kan ordnas också på främmande språk (8.4.2020, video 23.4.2020) https://www.kela.fi/web/sv/tolktjanst-funktionsnedsattning-aktuellt/-/asset_publisher/y2R6wP4JUQ3A/content/tolktjanst-for-personer-med-funktionsnedsattning-kan-ordnas-ocksa-pa-frammande-sprak

Lagar

- Lag om tolkningstjänst för handikappade personer (133/2010)
<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2010/20100133>
- Lag om patientens ställning och rättigheter (785/1992)
<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1992/19920785>
- Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000)
<https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2000/20000812>
- Finlands grundlag (11.6.1999/731) <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Diskrimineringslag (1325/2014) <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2014/20141325>
- Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (27/2016)
<https://www.edilex.fi/fordragsserie/20160027.pdf>

Andra källor

- Adam, Robert, Christopher Stone, Steven D. Collins, Melanie Metzger (2014). Deaf Interpreters at Work: International Insights. Gallaudet University Press.
- Stone, Christopher (2009). Toward a Deaf Translation Norm. Washington, D.C.: Gallaudet University Press.